

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
Кафедра країнознавства

Методичні рекомендації
щодо написання кваліфікаційних робіт

Для студентів галузі знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальність
055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії (Країнознавство)»

Ужгород
2015

ББК 74.58+72
УДК 378: 001
С-24

Свєженцева О.І. Методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних робіт. / О.І. Свєженцева, Г.І. Мелеганич. – Ужгород, ДВНЗ «УжНУ», 2015. – 46 с.

Для студентів галузі знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальність 055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії (Країнознавство)»

Схвалено рішенням кафедри країнознавства
від 28 серпня 2015 р., протокол №1

© О.І. Свєженцева, Г.І. Мелеганич, 2015

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Послідовність виконання кваліфікаційних робіт.....	5
2. Структура кваліфікаційних робіт	9
3. Вимоги щодо оформлення випускної роботи	15
4. Підготовка до захисту та захист випускних робіт	19
5. Оцінювання випускних кваліфікаційних робіт.....	23
Додатки	27

ВСТУП

Одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з «Країнознавства» є наукова робота студентів. Як відомо, економічні і соціальні реформи, які здійснюються в Україні, значною мірою змінюють характер праці спеціалістів. Згідно з цим відповідно змінюються і вимоги до підготовки кадрів, котрі в майбутньому мають стати конкурентоздатними фахівцями своєї справи. Серед найголовніших - вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати свою діяльність на запровадження у практику нових досягнень наукової і технічної думки. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення студентів факультету до наукової роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя.

Досвід свідчить, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання і його структуру у вищій школі, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх фахівців, їхній творчий практичний кругозір.

Поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи забезпечує вирішення таких основних завдань: 1) формування наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження; 2) надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; 4) розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; 5) прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідної роботи; 6) розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі; 7) розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця; 8) створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у вузі резерву вчених, дослідників, викладачів.

Отже, розвиток науки у вищій школі не лише змінює зміст і значення навчальних дисциплін, а й підказує нові форми та методи проведення навчального процесу. Результати науково-дослідної роботи відображаються в лекціях і практичних (семінарських) заняттях. Студенти не лише отримують найновішу інформацію від викладачів на лекційних, семінарських заняттях і виробничих практиках, а й беруть участь у наукових дослідженнях.

Цілеспрямоване виконання наукових досліджень у гуртках студентів, аспірантів та молодих учених сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості фахівця, науковця. Зміст і структура наукової діяльності студентів

забезпечує послідовність засобів і форм її проведення відповідно до логіки навчального процесу, зумовлює наступність її від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших. Наукова робота у межах навчального плану є обов'язковою для кожного студента і охоплює майже усі форми навчальної роботи: написання наукових рефератів, виконання практичних, індивідуальних та самостійних завдань, що містять елементи проблемного пошуку; виконання завдань наукового характеру в період науково-виробничої, асистентської та переддипломної практик; підготовка та захист курсових, **бакалаврських, дипломних та магістерських робіт.**

Зокрема, представляємо вашій увазі методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних робіт з країнознавства, бажаємо, щоб вони сприяли вашим науковим досягненням.

1. ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Кваліфікаційна робота має конкретний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін. Це самостійна науково-дослідницька робота, яка виконується з метою публічного захисту і здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня. Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Кваліфікаційні роботи поділяються на:

1. Бакалаврські роботи.
2. Дипломні роботи.
3. Магістерські роботи.

Алгоритм написання кваліфікаційної роботи є таким:

1. Вибір теми.
2. Підбір літератури.
3. Складання робочої картотеки літератури.
4. Вивчення та конспектування літератури.
5. Складання попереднього плану роботи, узгодження його з керівником.
6. Визначення об'єкта, предмета дослідження, визначення мети та завдань.
7. Викладення тексту роботи згідно з її структурою.
8. Формування висновків та рекомендацій.
9. Подання чорнового варіанту роботи науковому керівникові.
10. Усунення зауважень, доопрацювання роботи.
11. Чистове оформлення роботи.
12. захист роботи.

Вибір теми роботи

Теми орієнтовних кваліфікаційних робіт подають науково-педагогічні працівники кафедри. Тема кваліфікаційної роботи обирається студентом за власним бажанням, виходячи з власних наукових уподобань та зацікавленості. Свій вибір студент здійснює протягом 2-х тижнів з моменту одержання тематики робіт і подає на кафедру заяву із зазначенням обраної теми.

Кінцеві строки подання заяв для студентів денної та заочної форм навчання до 30 вересня поточного навчального року. Кожна тема може бути обрана лише одним студентом.

Студент може запропонувати власну тему кваліфікаційної роботи, яка не передбачена тематикою, визначеною кафедрою, обґрунтувавши її актуальність.

Якщо тема відповідає спеціальності студента вона може бути затверджена кафедрою.

Важливо пам'ятати, що обрана тематика роботи закріплюється за студентом й не може бути змінена ним на власний розсуд. Тому студентам слід чітко пам'ятати формулювання теми роботи, оскільки навіть незначні зміни у формулюванні роботи вважаються невідповідністю затвердженій темі роботи.

Під час вибору теми важливо пам'ятати, що від неї може залежати ступінь важкості роботи. Тому до вибору теми слід підходити дуже ретельно та виважено. Слід зважати, що обрана тема не повинна бути занадто широкою, оскільки її виконання буде дуже важким. Чим ширшою є тема дослідження, тим більше студентові доведеться попрацювати над роботою. Навіть при сумлінному виконанні не факт, що студент зуміє повною мірою розкрити тему. З іншого боку надто вузька та специфічна тема може призвести до того, що студент виявиться неспроможний її виконати. Тому варто перед вибором теми проконсультуватися з своїм науковим керівником, або викладачем кафедри.

Студенту варто скласти календарний план роботи над кваліфікаційною роботою, який полегшить її виконання та дозволить економити час. Також календарний план допоможе уникнути ситуації, коли студент змушений в авральному порядку виконувати роботу і може допустити значну кількість помилок.

Підбір літератури

Після визначення теми роботи варто розпочати пошук літератури з перегляду бібліотечних каталогів. Слід переглянути науково-методичні періодичні видання, в яких можуть бути опубліковані необхідні матеріали. Для спеціалістів з країнознавства за кваліфікацією «міжнародник-політолог» – це, насамперед, журнали «Політична думка», «Людина і політика», «Мировая экономика и международные отношения» та інші.

Варто створювати картки, на яких записувати вихідні дані праці та коротку анотацію з тим, щоб в подальшому не втратити вихідні дані книг. Подібні картотеки дозволять за необхідності визначити, які з позицій літератури більше, або менше підходять до написання кваліфікаційної роботи в цілому чи її структурних підрозділів.

Конспектуючи матеріал, слід постійно пам'ятати тему кваліфікаційної роботи, щоб виписувати тільки те, що має відношення до теми дослідження. Виписувати цитати треба на одну сторону окремих аркушів паперу стандартного розміру, що допомагає краще орієнтуватися у накопиченому матеріалі, систематизувати його за темами і проблемами. Кожна цитата,

приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування, так званих «розлапкованих» цитат, коли **думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат.**

Однак це не означає, що студент зовсім не повинен спиратися на праці інших авторів: чим ширше і різноманітніше коло наукової літератури, які він використовував, тим вищою є теоретична та практична цінність його дослідження. Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його ще раз, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Опрацювання історіографії питання найкраще розпочати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до більш спеціалізованих досліджень.

Складання попереднього плану роботи та узгодження його з науковим керівником

Після того, як потрібний матеріал зібрано і систематизовано, складається детальний план кваліфікаційної роботи. Студент повинен запропонувати власне бачення структури кваліфікаційної роботи: кількість розділів, підрозділів, а також їх робочі назви, а не очікувати, що це зробить за нього науковий керівник. Кваліфікаційна робота тим і відрізняється від курсової роботи, що студент повинен самостійно застосовувати набуті знання та навички.

Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням. Попередній план роботи треба обов'язково узгодити з науковим керівником. У разі виникнення зауважень він змінюється згідно з рекомендаціями наукового керівника або викладачів кафедри.

Визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання мети та завдань

Після визначення попереднього плану роботи, студент приступає до визначення об'єкта та предмета дослідження. Тобто чітко визначає, що саме він буде досліджувати. Вказує мету – для чого вивчається обрана проблематика. З мети роботи випливають завдання, які повинен виконати студент. Чітко визначені завдання дозволять добре структурувати кваліфікаційну роботу та виконати її на високому рівні.

Викладення основного тексту роботи

Готуючись до викладення тексту кваліфікаційної роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, яка містить проблему, що повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Кожний розділ висвітлює самостійне питання, а підрозділ – окрему частину цього питання.

Тема повинна бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому починаючи працювати над розділом, слід відмітити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами анкетування та експерименту, аналізом конкретного практичного досвіду. Потрібно уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення та узагальнення.

Формування висновків та рекомендацій

Достовірність висновків загалом підтверджується вивченням практичного досвіду. При формулюванні висновків слід звернути увагу на те, щоб думки були пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність. ***Висновки слід подавати вкінці кожного параграфу, кожного розділу та в кінці роботи.***

Подання чорнового варіанту роботи науковому керівнику

Варто подати чорновий варіант кваліфікаційної роботи науковому керівнику для ознайомлення та формулювання рекомендацій і зауважень студенту. Чернетка повинна бути подана науковому керівнику заздалегідь, щоб він мав достатньо часу для ознайомлення з нею. Роботу слід подавати вже готовою (Титульний аркуш, зміст, вступ, текст, висновки та список використаних джерел), ***не припустимо подавати роботу частинами, адже у такому разі науковий керівник не матиме цілісної картини й не зможе сформулювати зауваження та рекомендації.*** Найкраще подати за місяць до кінцевого терміну здачі кваліфікаційної роботи на кафедрі.

Науковий керівник, ознайомившись із текстом роботи, формулює студенту зауваження (про те, що зроблено неправильно) та рекомендації (як слід зробити правильно). Бажано, щоб зауваження та рекомендації були у письмовому вигляді, викладені послідовно для кращого розуміння студентом.

Усунення зауважень, доопрацювання роботи

Після остаточного узгодження чернетки з керівником можна оформляти чистовий варіант. Перед тим, як відкоригувати з чернетки кваліфікаційну роботу, її слід старанно ще раз перевірити, уточнити назви розділів, підрозділів, таблиць, послідовність розміщення матеріалу, вивірити цифрові дані, обґрунтованість і чіткість формулювань, висновків та рекомендацій.

До формулювань заголовків (назв) розділів і підрозділів роботи висуваються такі основні вимоги: **стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень**, з переважанням простих, поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

При усуненні недоліків студент не повинен бездумно та механічно виконувати рекомендації, а у разі, якщо не погоджується з науковим керівником дотримуватися своєї позиції, чітко аргументувавши її.

Після усунення зауважень студент здійснює чистове оформлення роботи, подає її на кафедру (робота має бути прошитою, її електронна версія направляється в університетську бібліотеку). Студент готується до захисту.

2. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Незалежно від обраної теми структура бакалаврської, дипломної або магістерської роботи має бути аналогічна:

1. Титульні аркуші (українською та іноземною мовами)
2. Зміст
3. Перелік умовних скорочень (за необхідності)
4. Вступ
5. Основна частина, яка складається з розділів (3/4) та підрозділів (доцільність розподілу на підрозділи за узгодженням з науковим керівником).
6. Висновки
7. Резюме англійською мовою
8. Список використаних джерел
9. Додатки (за необхідності)

Титульний аркуш є першим в науковій роботі. Візрець українською та англійською мовами поданий у додатку **1**. На ньому зазначаються міністерство, назва вузу, факультету, кафедри, де виконується робота, повна назва теми роботи, прізвище та ініціали студента, котрий виконував роботу, вчене звання, прізвище та ініціали наукового керівника, рік і місце виконання роботи. Разом з титульним аркушем подається і пояснювальна записка.

На наступній сторінці розміщується **зміст** із позначенням сторінок, на яких кожний з елементів плану викладений у роботі. Всі розділи і підрозділи, що є у плані, мають бути виділені у тексті заголовками і підзаголовками. Необхідно намагатися зробити так, щоб усі питання плану являли собою єдину структуровано-логічну систему, в якій кожний наступний пункт розвиває і доповнює попередні. При цьому у роботі не може бути менше двох розділів (взірець оформлення змісту подано в **додатку 2**).

Якщо у роботі використовується значна кількість скорочень, аббревіатур, символів, позначень то їх варто виокремити на окремому аркуші який позначається – **«Перелік умовних скорочень»**. У ньому зазначаються скорочення, аббревіатура тощо, та їх повне значення. При наявності даного структурного елементу роботи розшифровувати скорочення в основному тексті роботи не потрібно.

ВСТУП. У вступі розкривається актуальність обраної теми, окреслюється коло питань, яким присвячена робота, формулюється мета роботи, визначається об'єкт та предмет дослідження, наводиться обґрунтування необхідності проведення дослідження та інші вихідні дані до кваліфікаційної роботи. Вступ є однією з найважливіших частин роботи, який у концентрованому вигляді представляє усю роботу. Тому його написання є надзвичайно важливим. Доцільно щоб вступ складався з наступних структурних частин.

Загальна постановка проблеми. У цій частині роботи слід зробити загальний огляд досліджуваної проблеми, коротко розповісти про проблематику. Розмір повинен займати до половини друкованого аркушу.

Актуальність теми. Актуальність дослідження – обов'язкова вимога до будь-якої роботи (курсової, дипломної, магістерської), перший критерій, за яким здійснюється їх оцінка.

Тому цілком природно, що вступ до роботи має містити обґрунтування актуальності обраної теми. Актуальність теми (лат. actualis – дієвість) – це важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності. **Тут студент повинен пояснити чому важливо досліджувати саме цю тему.** Висвітлення актуальності повинно бути стислим. Достатньо в межах **однієї сторінки** коротко викласти: сутність проблеми дослідження; суттєве значення для подальшого розвитку відповідної галузі науки; соціальну значущість проблеми дослідження; доцільність роботи та її відмінність у порівнянні з уже відомими фактами розв'язання проблеми.

Після формулювання наукової проблеми формулюють мету і завдання дослідження.

Мета дослідження має узгоджуватись з назвою роботи, об'єктом і предметом дослідження. Формулюючи мету, не слід вживати терміни «дослідження», «вивчення», оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Мета роботи реалізується через конкретні завдання, які треба вирішити відповідно до цієї мети. Студент повинен відповісти на питання для чого він досліджує дану проблему. Мета формулюється лаконічно, одним реченням і повинна впливати з теми роботи. *Наприклад:* «...Комплексний аналіз та визначення змісту сучасного тероризму як соціально-політичного явища».

Відповідно до визначеної мети формулюються **завдання**, які деталізують та розкривають мету. Характер завдань впливає з назв розділів та підрозділів роботи і їх зміст формулюють, використовуючи такі поняття: визначити ..., встановити ..., охарактеризувати..., розробити..., виявити..., сформулювати ..., розкрити... тощо. Формулювати завдання слід якомога докладніше, та лаконічніше, оскільки опис їх вирішення становитиме зміст розділів і параграфів роботи. **Виходячи із завдань дослідження автор має зробити висновки до роботи.**

Слід пам'ятати, що завдання повинні бути повною мірою розкриті в основному змісті роботи. При формулюванні завдань слід виходити з мети роботи. Не варто визначати надто велику кількість завдань (6-8), адже їх важко виконати, також не варто визначати надто мало завдань (2-3), адже у такому разі постануть сумніви стосовно виконання мети роботи. Оптимальним є така кількість завдань: бакалаврська робота 4-5 завдань, дипломна, магістерська роботи 5-6 завдань.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться як загальне і часткове. Тобто предмет дослідження – це та частина об'єкта, яка безпосередньо вивчається.

Територіальні та хронологічні рамки дослідження (за потребою). Необхідно чітко визначити часові параметри, які охоплюються кваліфікаційною роботою. Наприклад тема «Особливості переходу до демократії в країнах Центрально-Східної Європи». Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1989-1991 р. Верхня дата визначає початок масових акцій протесту проти тоталітарних режимів у країнах регіону. 1991 р. проведення виборів на демократичних засадах та формування нових владних інститутів. Територіальні рамки вказуються за потребою. У цьому випадку територіальними рамками дослідження є Польща, Чехословаччина, Угорщина.

Методологія. Методологія країнознавства – це складний багатогранний феномен, який здійснює послідовний вплив на різні аспекти дослідження розвитку і становлення всіх сторін людської цивілізації. Методологія науки переслідує два завдання: основне і похідне; *основне* полягає в тому, щоб встановити ті принципи, які лежать в основі науки і в силу яких вона отримала своє значення; наступне – *похідне* завдання зводиться до того, щоб дати систематичне знання про ті методи, за допомогою яких що-небудь досліджується. Подібно методології будь-якої іншої науки, методологія країнознавства, зрозуміло, ставить собі ті ж завдання: вона прагне дати теорію країнознавчого знання і з'ясувати методи країнознавчого дослідження.

Для вирішення головної мети і основних завдань країнознавчого дослідження поряд із науковими підходами і принципами використовуються також комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Поєднання яких дає нам можливість *нагромадити, систематизувати та проаналізувати фактичний матеріал.*

Серед найпопулярніших спеціально-наукових методів, що вивчають країну в історії є **генетичний метод**. Історико-генетичний метод є аналітично-індуктивним та описовим за формою і дозволяє нам показати **причинно-наслідкові** зв'язки подій, явищ, процесів. Для теоретичного узагальнення цілісності передумов, основних чинників, специфіки та наслідків застосовується **історико-системний метод**.

В гуманітарному дослідженні найкращі результати дає використання загальнонаукових методів – **історичного і логічного**. Логічний метод дає нам можливість розкрити рух і зміни об'єкту дослідження у просторі, а історичний у часі.

Важливими при вивченні даної проблеми є дедуктивний та індуктивний методи. Дедукція – це спосіб міркування, за допомогою якого **із загальних висновків з необхідністю випливає висновок часткового характеру**. Наприклад, у ході вивчення специфічних елементів сталінського тоталітаризму: відштовхуючись від знань про загальні риси тоталітарного режиму, досліджуємо його специфічний прояв на прикладі СРСР, здійснювалось пізнання від загального до одиничного.

Індуктивний метод – це спосіб *судження про загальні особливості явища, виходячи із знання про його окремі елементи*. Наприклад, аналізуючи сутність суспільно-політичних перетворень у СРСР у 30-х роках – встановлення безмежної влади комуністів, всеохоплюючий контроль над суспільством з боку «партії-держави», введення жорсткої цензури на засоби масової інформації, перехід до планової економіки, репресивні заходи проти опозиції,

можна зробити висновок, що досліджується саме тоталітарний політичний режим.

Нині найбільш розповсюдженим у науці є **системний аналіз**, коли об'єкт розглядається як структурно організована система, де всі елементи взаємопов'язані й впливають один на одного. Процесом об'єднання в єдине ціле властивостей, виокремлених шляхом аналізу, називається **синтез**. Синтез доповнює аналіз і перебуває з ним у діалектичній єдності в ході здійснення історичного процесу.

Саме методи системного аналізу і синтезу, на основі вивчення взаємозв'язку причин, передумов, найбільш суттєвих факторів, відкривають можливість для наукового узагальнення і ґрунтовних висновків.

Обов'язковою частиною вступу є аналіз **рівня вивчення проблеми** – сюди подаємо характеристику найбільш цінних та актуальних наукових праць з досліджуваної теми (7–10 монографій/статей), та **огляд документальної бази дослідження** (матеріали огляду слід систематизувати та аналізувати, систематизацію можна проводити в хронологічному порядку, або проблемному). В бакалаврській, магістерській роботах рівень вивчення проблеми, огляд документальної бази та методологія може бути зроблений в першому розділі роботи, оскільки цей розділ є теоретичним. Тобто, йдеться про те, що в ньому характеризуються теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми, яка досліджується.

Апробація результатів дослідження (у разі наявності) – наводяться дані щодо участі автора в конференціях, колоквиумах, круглих столах та щодо публікацій за темою дипломної роботи, якщо такі мали місце (для магістрів обов'язково). Якщо публікацій за темою кваліфікаційної роботи не було, апробація результатів дослідження не вписується у вступ.

Закінчується вступ описом **структури роботи**. Робота складається зі вступу, розділів, висновків, списку використаних джерел. В першому розділі роботи «Назва» аналізується... У другому розділі роботи «Назва» дається характеристика... У третьому розділі роботи «Назва» обумовлюється... (***Орієнтовний зразок написання вступу кваліфікаційної роботи подано у додатку 3***)

ОСНОВНА ЧАСТИНА РОБОТИ. В основній частині роботи викладається зміст дослідження: основні теоретичні положення, що визначають сутність обраної теми, предмет дослідження. Тут повинні бути розкриті визначені у вступі завдання та мета роботи. Якщо завдання не розкриті чи розкриті частково, тоді вважається, що робота не виконана. Це ж стосується й мети.

При написанні тексту роботи студент може використовувати цитування, чи аналізувати теоретичні моделі інших авторів, але при цьому не допускається механічне запозичення думок інших авторів. При використанні думок інших авторів студент повинен обов'язково посилатися на автора цих думок, інакше робота вважатиметься плагіатом і не може бути допущена до захисту. Важливо щоб студент в тексті роботи викладав власні думки та робив самостійні висновки. Засоби текстового зв'язку подано в додатку 4.

Основний текст роботи повинен бути структурованим, тобто поділеним на відповідні розділи та підрозділи. Найбільш вдалим є поділ кваліфікаційної роботи на 3 розділи, допускається й 4 розділи. Кількість підрозділів визначається студентом самостійно, виходячи зі змісту роботи. Наприклад усі розділи поділялися на 2, або 3 підрозділи. Небажаним є такий розподіл роботи коли один розділ розбитий на 2 підрозділи, другий розділ має 1 підрозділ, а третій 3 підрозділи.

Кожен розділ кваліфікаційної роботи повинен закінчуватися короткими висновками що підсумовують розділ.

ВИСНОВКИ. Висновки – це підведення підсумків наукового дослідження, теоретичне та практичне обґрунтування отриманих результатів. У висновках повинні бути сформульовані шляхи розв'язання проблемних питань, які досліджуються у роботі; наведено позитивний ефект, який очікується від їх розв'язання. Висновки повинні бути зроблені чітко по сформульованих у вступі завданнях, які в свою чергу повинні бути розкриті у основному тексті роботи. Якщо висновки жодним чином не стосуються завдань, тоді робота вважається не виконаною і не може бути позитивно оцінена.

Висновки є повністю власною думкою студента й не повинні містити цитувань чи повторювати чужі думки.

Кваліфікаційна робота завершується **СПИСКОМ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**, на які є посилання в тексті роботи та які використані при її підготовці. Література у списку оформляється згідно вимог вищої школи (Додаток 5).

Цифрові, інформативні матеріали, які не використовуються в роботі при аналізі, а тільки підтверджують певні положення, бажано подавати в додатках, які розміщуються у кінці роботи, після списку використаних джерел. Обсяг додатків у загальному обсязі кваліфікаційної роботи не враховується. Також у додатках поміщуються копії наукових праць студента (тез доповідей на наукових конференціях, наукові статті тощо).

Найбільш типові помилки які допускають студенти при написанні кваліфікаційних робіт:

1. Зміст роботи не відповідає плану кваліфікаційної (бакалаврської, дипломної, магістерської) роботи або не розкриває тему цілком чи в її основній частині.

2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відповідають меті та завданням роботи.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження, або ж взагалі відсутня.

4. Робота являє собою плагіат з мережі Інтернет, або компіляцію 2-3 авторів.

5. Розділи роботи жодним чином не пов'язані між собою і є скоріше окремими дослідженнями ніж частиною цілісного дослідження.

6. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження.

7. Робота не є аналітичною, а описовою без висновків та власної думки студента.

8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичений матеріал.

10. Робота невірно оформлена.

11. Бібліографічний опис джерел у списку наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.

Уникнення таких помилок дозволить студенту написати більш якісне наукове дослідження.

3. ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Рекомендований обсяг кваліфікаційних робіт може бути таким:

бакалаврської роботи – 50–70 стор. друк. тексту;

дипломної роботи – 70–90 стор. друк. тексту;

магістерської роботи – 80–100 стор. друк. тексту.

Текст роботи друкується з використанням шрифтів текстового редактора Word (Times New Roman) розміру 14 через 1,5 інтервалу.

Текст роботи слід друкувати, залишаючи відступи таких розмірів:

лівий не менше 20 мм (як правило, 2,5–3 см);
правий не менше 100 мм (як правило, 1–1,5 см);
верхній 20 мм (2 см);
нижній 20 мм (2 см).

Назви структурних частин роботи – **«ВСТУП»**, **«РОЗДІЛ»**, **«ВИСНОВКИ»**, **«СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»**, **«ДОДАТКИ»** друкуються по центру сторінки великими літерами жирним шрифтом.

1. Номери розділів проставляються арабськими цифрами, після яких крапка не ставиться.

2. Назва розділу друкується у наступному рядку від межі лівого берега аркуша (тобто починається не після номера розділу, а під словом «РОЗДІЛ»).

3. Номер підрозділу є складним і складається з номера розділу в межах роботи і порядкового номера підрозділу в межах розділу, які між собою розділяються крапкою. Наприклад 1.1., 1.2.. 2.1, 2.2 і т. д.

4. Номер підрозділу починається від межі лівого поля, після номера ставиться крапка. У цьому ж рядку після крапки з великої літери рядковими літерами звичайним шрифтом друкується назва підрозділу.

Текст кожного РОЗДІЛУ починається з нового аркуша. Текст нового підрозділу продовжується на тій же сторінці на якій закінчився попередній підрозділ, якщо відстань до кінця сторінки більша ніж 6 рядків. Якщо відстань до кінця сторінки складає менше 6 рядків то новий підрозділ доцільно перенести на іншу сторінку. **Розділ не може мати таку ж назву як робота.** Крапка після назв структурних частин роботи не ставиться.

Відстань між назвою розділу та текстом чи назвою підрозділу повинна складати 2 інтервали. Відстань між назвою підрозділу та текстом не містить інтервалів, а відстань між текстом попереднього підрозділу та назвою наступного підрозділу – двом інтервалам.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою роботи є титульний лист, який враховують до загальної нумерації сторінок роботи. На титульних листах (українською та іноземною мовами) номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляється в правому верхньому куті сторінки без крапки наприкінці.

Титульний аркуш не нумерується, всі інші аркуші – зміст, вступ, висновки, список використаних джерел нумерують.

Нумерація таблиць

Цифровий матеріал у роботі необхідно подавати у вигляді таблиці. Таблиця повинна мати назву та номер. Нумерують таблиці послідовно

суцільною нумерацією в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці вказують «Таблиця» та її номер. У наступному рядку, по центру, вказують назву таблиці. Наприклад:

Таблиця 1.1
Назва таблиці

Заголовок граfi	Заголовок граfi	Заголовок граfi	Заголовок граfi	
			підзаголовок граfi	підзаголовок граfi
Заголовок рядка				
Заголовок рядка				

Посилання на таблиці вказують скорочено, наприклад, «... подано в табл.1.1.» (перша таблиця першого розділу).

Таблицю бажано розміщувати на одній сторінці.

При перенесенні частини таблиці на іншу сторінку у верхньому правому куті вказується «Продовження табл. 1.1.» або «Закінчення табл. 1.1.» Крім того, верхній рядок таблиці повинен містити заголовки стовпців.

Ілюстрації

Рисунки, графіки, схеми, діаграми, розміщені в роботі, повинні відповідати вимогам стандартів «Єдиної системи конструкторської документації» і «Єдиної системи програмної документації».

Фотозйомки та інші рисунки, розміром менше ніж формат А4, повинні бути наклеєні на листі білого папера формату А4. Ілюстрації необхідно розміщувати в роботі безпосередньо після тексту, де вони відзначаються вперше, на всі ілюстрації повинні бути виноски в роботі. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (під рисунковий текст). Ілюстрації можуть мати назву, що розміщують під ілюстрацією після пояснювальних даних разом із номером ілюстрації. Ілюстрації необхідно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу.

Цитування

Цитати – дослівні уривки з використаних джерел – використовуються в кваліфікаційній роботі для обґрунтування, підтвердження авторських аргументів або для критичного аналізу літературних джерел. Текст цитати береться в лапки і наводиться без жодних змін. Відхиленням від цього правила можуть бути такі:

а) пропуски окремих слів і фраз, за умови, що думку автора не буде спотворено, а пропуск буде позначено трьома крапками;

б) зміна відмінка слова для підпорядкування його синтаксичній будові фрази, частиною якої вона є.

Наприклад, речення з використаного джерела *«Після закінчення «холодної війни» ми стали свідками початку великих змін в ідентифікації народів і символів цієї ідентифікації»* можна подати у кваліфікаційній роботі так: *На думку С. Гантінгтона «після закінчення «холодної війни» ми стали свідками початку великих змін в ідентифікації народів і символів цієї ідентифікації».*

Щоб скористатися цитатою в тексті кваліфікаційної роботи можуть бути вжиті й інші слова цитати. Наприклад: *Як вважав ...; Як писав у своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтон....*

Якщо студент, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, щоб посилити їх значення, він має зробити у тексті в дужках відповідні застереження і вказати свої ініціали, наприклад (*виділено мною – О.С.*) або (*курсив мій – О.С.*).

Цитування має бути помірним. Перевантаженість тексту цитатами надає роботі компілятивного характеру і створює враження, ніби автор не має власної думки. Щоб не перенасичувати текст цитатами, доцільно використовувати переказ чужих думок. Переказ має бути максимально точним. Як і цитата, переказ має супроводжуватись посиланням на використане джерело:

Наприклад: Згідно з С.Хантінгтоном, людство в майбутньому чекає зіткнення між цивілізаціями, яких він виділяє вісім; або – Ф.Фукуяма пропонує розглядати історію як розвиток, що завершується «кінцем історії» в ХХ ст.

Як при цитуванні, так і при переказі слід потурбуватися про різноманітність мовних засобів (**Додаток 6**), які використовуються для введення в текст цитати або переказу чужих думок.

Посилання

Особливу увагу при виконанні кваліфікаційної роботи слід приділити використанню наукових праць інших авторів. Таке використання можливе лише за умови дотримання авторських прав та належним чином оформлених посилань.

Посилання на використані джерела здійснюються в тексті роботи зазначенням порядкового номера посилання за списком використаних джерел.

Відповідно до першої системи посилання робляться у квадратних дужках з позначенням порядкового номера за списком використаних джерел. Якщо посилання здійснюється в цілому на джерело чи групу джерел, то в дужках зазначаються лише номери посилань, наприклад, «... у працях С.С. Алексєєва,

С.М. Братуся, Р.І. Кондратьєва та М.М. Марченка, [3, 4, 5, 6] зазначається, що...».

Коли необхідно зіслатися на конкретні сторінки використаних джерел, то слід зазначати і номери посилань, і номери сторінок у джерелах, наприклад, «...А.С. Довгерт та Р.О. Стефанчук [9, с. 86–88; 10, с. 21] стверджують про...». Найбільш часто використовується посилання на одну працю одного автора на конкретну сторінку, наприклад, «В. Євтух, виділяє три аспекти етнополітичного менеджменту: операційний, імплементаційний та діяльність неурядових організацій» [8, с. 81].

Скорочення

Слід користуватись тільки загальноприйнятими скороченнями слів і писати їх правильно. До скорочень, що не потребують спеціальних пояснень, належать такі:

та ін. – та інші; див. – дивись; і т.д. – і так далі; і под. – і подібне; проф. – професор; доц. – доцент; акад. – академік.

Якщо в тексті роботи використовується маловідоме скорочення, то воно має бути розшифроване при першому згадуванні. Для цього термін спочатку пишуть цілком, а поряд (у дужках) скорочено. Наприклад: *Український центр економічних і політичних досліджень ім. Разумкова (УЦЕПД ім.Разумкова) є однією з авторитетних дослідницьких установ України. УЦЕПД ім.Разумкова видається журнал «Національна безпека і оборона», кожний з номерів якого є тематичним і присвячений одній із актуальних проблем політичного розвитку України.*

Скорочення мають бути однаковими упродовж усього тексту. Якщо в роботі забагато скорочень, то в текст роботи перед змістом вводиться така структурна одиниця, як «Список використаних скорочень».

4. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

До публічного захисту ДЕК допускаються роботи, які відповідають наступним вимогам:

1. *Робота подана на кафедру:*
 - 1.1. У готовому – переплетеному вигляді;
 - 1.2. У встановлений термін;

1.3. За підписом та резолюцією завідувача кафедри на титульному аркуші роботи;

1.4. З особистим підписом на останній сторінці роботи;

2. У роботі наявні:

2.1. Відгук рецензента;

2.2. Відгук наукового керівника;

Кваліфікаційна робота повинна бути здана на кафедру та передана рецензенту **не пізніше ніж за 10 днів** до початку роботи Державної екзаменаційної комісії. Науковий керівник не пізніше ніж через 4 дні після надходження роботи на кафедру надає відгук, у якому рекомендує або не рекомендує її до захисту. При написанні кваліфікаційної роботи **оцінку рекомендує** призначений кафедрою **рецензент**. Рецензентами можуть бути викладачі інших кафедр університету, науково-педагогічні працівники інших університетів, а також провідні фахівці у сфері, яка пов'язана з науковою роботою.

У рецензії повинні бути визначені позитивні аспекти роботи, зокрема: самостійність дослідження, його актуальність, відповідність зазначеній темі, ступінь спрацьованості джерел, інших матеріалів та наявність висновків. Рецензент обов'язково повинен вказати чи відповідає оформлення роботи встановленим вимогам, ступінь розкриття студентом теми та виконання визначених завдань.

Недоліки, виявлені рецензентом при вивченні кваліфікаційної роботи, за своїм характером та змістом можуть розглядатись як:

–*недоліки теоретичного характеру* – неповнота чи поверховість розгляду окремих питань, компілятивний характер дипломної роботи, суперечливість позицій автора, невірна оцінка існуючих теоретичних положень, відсутність власних висновків та пропозицій тощо;

–*невідповідність сучасному стану* – розгляд явищ чи подій, які вже відійшли в минуле як наявних;

–*недоліки технічного характеру* – неповне чи неточне наведення у кваліфікаційній роботі назв та окремих положень нормативних актів, неточний їх переклад, невірне посилання на джерела їх опублікування тощо;

–*недоліки редакційного характеру* – невірні чи неточні посилання на літературні джерела, орфографічні та пунктуаційні помилки.

Окрім вказаних, можуть мати місце й інші недоліки – порушення загальних вимог до оформлення роботи (перевищення обсягу, відсутність обов'язкових складових змісту чи вступу, недоліки в зовнішньому оформленні роботи тощо), не виправдані запозичення з літератури. Результатом рецензування повинна стати письмова рецензія, яка підписується рецензентом

та долучається до кваліфікаційної роботи. Неправильно прорецензована робота рішенням ДЕКУ спрямовується на повторне рецензування.

Форма написання рецензії довільна, однак вона передбачає ряд моментів які є обов'язковими. До них належать:

- визначення рецензентом актуальності обраної студентом теми;
- оцінка рецензентом визначених у роботі предмета, меж, мети та завдань дослідження, запропонованого ним плану (змісту) кваліфікаційної роботи;
- оцінка конкретної особистої участі автора в одержанні результатів, викладених у дипломній роботі;
- ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі;
- оцінка структури роботи, мови, стилю, грамотності викладу наукового матеріалу;
- висновок рецензента щодо наявності в кваліфікаційній роботі позитивних моментів; узагальнений виклад таких переваг;
- висновок рецензента щодо наявності в дипломній роботі недоліків, виклад недоліків у систематизованому вигляді з відповідними конкретними прикладами;
- визначення впливу позитивних аспектів та недоліків на оцінку дипломної роботи;
- остаточний висновок щодо ступеня відповідності дипломної роботи тим вимогам, які ставляться до такого виду робіт в університеті – «повністю відповідає», «в основному відповідає», «повністю не відповідає»,
- пропозиція щодо можливої конкретної оцінки дипломної роботи з урахуванням її захисту у ДЕК — «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Рецензія може бути написана рецензентом власноручно чи надрукована з обов'язковим зазначенням дати її написання та особистим підписом рецензента.

За наявності відгуку наукового керівника і рецензії кваліфікаційні роботи допускаються до захисту рішенням кафедри **не пізніше, ніж за 1 тиждень до початку роботи екзаменаційної комісії**. За рішенням кафедри може бути проведений попередній захист робіт.

До захисту не допускаються:

- роботи, які не мають позитивного відгуку та/або позитивної рецензії;
- роботи, недопущені рішенням кафедри.

Допущені до захисту кваліфікаційні роботи разом із відгуками наукових керівників та рецензіями, а також списки допущених до захисту робіт із зазначенням теми, наукового керівника і рецензента, передаються Державній

екзаменаційній комісії за підписом завідувача кафедри не пізніше, ніж **за 3 дні до початку захисту робіт**.

Студенту дається можливість ознайомитись з рецензією. Слід пам'ятати, що **кваліфікаційна робота без відгуку та рецензії до захисту не приймається**.

До кваліфікаційної роботи можуть додаватися інші матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність виконаної роботи — друківані статті за темою роботи, документи, які вказують на практичне застосування кваліфікаційної роботи.

Захист кваліфікаційної роботи проводиться відкрито, за участю не менше половини складу Державної екзаменаційної комісії при обов'язковій присутності голови комісії.

На захисті студенту надається слово для викладу основних висновків, зроблених ним у ході кваліфікаційного дослідження, і відповідей на запитання членів державної екзаменаційної комісії та інших осіб, які присутні на захисті. Для публічного виступу студенту надається 5–7 хвилин.

Виступ студента на відкритому засіданні ДЕК із захисту кваліфікаційної роботи має містити в собі:

- чітке формулювання проблеми;
- обґрунтування її актуальності;
- викладення автором основних результатів та або практичних рекомендацій, сформульованих в результаті дослідження.

Після виступу студента надається слово науковому керівнику та рецензенту, а у разі відсутності рецензента оголошується його письмова рецензія, а також заслуховується відповідь студента на зауваження, висловлені в рецензії.

Кваліфікаційна робота оцінюється Державною екзаменаційною комісією з урахуванням її змісту і результатів захисту, а також з урахуванням висновків наукового керівника і рецензента.

Рішення Державної екзаменаційної комісії про оцінку знань, виявлених при захисті кваліфікаційної роботи, приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, котрі брали участь у засіданні. При однаковій кількості голосів, голос голови є вирішальним.

Результати захисту кваліфікаційних робіт оголошуються у цей же день після оформлення протоколів засідання Державної екзаменаційної комісії.

Рішенням Державної екзаменаційної комісії можуть бути відзначені кваліфікаційні роботи, які складають теоретичну або практичну значимість.

Робота може бути рекомендована Державною екзаменаційною комісією до опублікування або впровадження.

Студент, робота якого оцінена Державною екзаменаційною комісією оцінкою «незадовільно», **відраховується з університету** і йому видається академічна довідка.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи визнається незадовільним, Державна екзаменаційна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою. У цьому випадку студент може бути допущений до захисту протягом трьох років після закінчення університету.

За результатами захисту кафедра може рекомендувати найкращі роботи, для передачі їх у наукову бібліотеку університету з метою використання у навчальному процесі.

Захищені роботи передаються на зберігання в архів університету.

5. ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИХ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

При оцінюванні якості виконання студентом випускної кваліфікаційної роботи застосовується **6 критеріїв**:

1. Актуальність та наукова новизна роботи. Відповідність теми проблемам та напряму підготовки і спеціальності, відповідність плану і змісту роботи до теми. Елементи наукової новизни у роботах магістрів.

2. Визначення мети, завдання, предмету, об'єкту випускної кваліфікаційної роботи. Оцінюється здатність правильно сформулювати мету дослідження, обґрунтувати предмет та об'єкт дослідження, назвати основні його завдання. Міра опрацювання вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, у тому числі вивчення наукових робіт викладачів нашого університету.

3. Рівень викладу основного матеріалу. Логічно-структурна побудова роботи, рівень самостійності теоретичного дослідження, глибина практичного аналізу проблеми.

4. Використання математичних і статистичних методів та інформаційних технологій. Ступінь використання сучасних методів дослідження, рівень обробки статистичних даних, інформаційне забезпечення та алгоритми вирішення задач.

5. Рівень обґрунтованості та реальності розробок та пропозицій. Якість обґрунтування висновків та рекомендацій, розрахунок економічного ефекту від впровадження. Повідомлення, чи відбулась апробація

або впровадження результатів дослідження, у якій організації (для магістерських робіт).

б. Оформлення випускної роботи. Відповідність вимогам стандарту в оформленні тексту, посилань, списку літератури, таблиць, рисунків.

Основними умовами одержання оцінки є такі:

Відмінно – А (90–100 балів): Випускна кваліфікаційна робота виконана вчасно, самостійно, забезпечує повне розкриття теми. Вірно визначено предмет, об'єкт дослідження. Мета та завдання чітко окреслені та реалізовані у дослідженні. Автор використовує сучасні аналітичні та методологічні інструментарії. Робота містить елементи новизни та характеризується високою якістю і глибиною теоретико-методологічного аналізу, критичного огляду літературних джерел, наявністю наукової проблематики. Узагальнення і висновки базуються на якісно опрацьованій статистичній інформаційній базі, що дозволяє чітко визначити авторську позицію. Представлені рекомендації автора мають практичну цінність, містять розрахунки показників економічної ефективності. У роботі розроблені суттєві аспекти впровадження рекомендацій.

Відгук і рецензія позитивні. Доповідь аргументована, проілюстрована бездоганно оформленими наочними матеріалами, свідчить про формулювання власної думки студента щодо предмету дослідження та є логічною і повною. Відповіді на питання правильні та стислі.

Добре –В (82–89балів): Випускна кваліфікаційна робота виконана вчасно, теоретичні узагальнення та висновки аналітичної частини в основному правильні. Проте, існують несуттєві недоліки у виявленні логічності зв'язку заходів, що пропонуються для вирішення проблем за допомоги проведеного аналізу статистичних та фактичних матеріалів, обґрунтування та розрахунків ефективності запропонованих рішень, що впливає на глибину особистого аналізу студентом фактичної інформації. Застосування сучасного аналітичного інструментарію обмежено. Подані у роботі авторські пропозиції не містять повною мірою аналітичного обґрунтування економічної доцільності їх реалізації.

Відгук і рецензія позитивні, але мають окремі зауваження до роботи. Доповідь насичена фактичною інформацією, що відображає відповідні результати проведеного дослідження. Відповіді на питання правильні, але не завжди повні та конкретні.

Добре – С (74–81 балів): Випускна кваліфікаційна робота виконана вчасно, теоретичні узагальнення та висновки аналітичної частини в основному

правильні. Проте відсутній самостійний аналіз статистичних та фактичних матеріалів, обґрунтування та розрахунків ефективності запропонованих рішень, що впливає на глибину особистого аналізу студентом фактичної інформації. Застосування сучасного аналітичного інструментарію занадто обмежено. Подані у роботі авторські пропозиції не містять повною мірою аналітичного обґрунтування.

Відгук і рецензія переважно позитивні, але мають окремі зауваження до роботи. Доповідь побудована на фактах, що відображають відповідні результати проведеного дослідження. Відповіді на питання неповні.

Задовільно – D (64–73 балів): Тема роботи в основному розкрита, але мають місце недоліки змістовного характеру. Теоретико-аналітична частина та пропозиції обґрунтовано непереконливо, відсутні розрахунки, що дозволяють аргументувати зроблені авторські узагальнення та висновки. Є зауваження щодо логічності та послідовності викладеного матеріалу, який носить переважно описовий характер. Робота недбало оформлена.

Доповідь прочитана за текстом, студент не володіє окремими питаннями теми, не всі відповіді на запитання правильні чи повні. Наочні матеріали не повною мірою відображають зміст виконаної роботи.

Задовільно – E (60–63 балів): Тема роботи не зовсім розкрита, мають місце недоліки змістовного характеру. Теоретико-аналітична частина та пропозиції обґрунтовано непереконливо, відсутні розрахунки, що дозволяють аргументувати зроблені авторські узагальнення та висновки. Є зауваження щодо логічності та послідовності викладеного матеріалу, який носить переважно описовий характер. Робота недбало оформлена.

Доповідь прочитана за текстом, студент не володіє окремими питаннями теми, усі відповіді на запитання неповні. Наочні матеріали не повною мірою відображають зміст виконаної роботи.

Незадовільно FX (35–59 балів): Відсутня логіка у побудові структури дослідження. У роботі відсутнє розуміння мети, завдань, предмету дослідження. Назви окремих розділів не відповідають їх змісту. Теоретичний аналіз та визначення стану процесів, що є предметом розгляду мають компіляційний характер, відсутні посилання на використані літературні джерела. Відсутня самостійність суджень у запропонованих рекомендаціях і пропозиціях. Представлений статистичний матеріал є застарілим. Робота оформлена з суттєвими недоліками.

Доповідь не відображає зміст виконаної роботи, більшість відповідей на питання неправильні, студент не володіє предметом дослідження. Наочні матеріали до захисту роботи відсутні.

Робота до захисту не допускається – незадовільно F (1–34 балів): Роботу подано з порушенням строків, установлених регламентом. Відгук наукового керівника негативний. Тему роботи своєчасно не було затверджено наказом університету. Студент не володіє поданим матеріалом, не орієнтується у предметі дослідження. Порушена логіка представленого матеріалу. Назви розділів не відповідають змісту. Змістовне наповнення розділів не пов'язано між собою. Оформлення роботи не відповідає вимогам.

Оцінювання випускних кваліфікаційних робіт у системі ECTS (бакалаври та магістри) повинно здійснюватися призначеною Державною екзаменаційною комісією на основі консенсусу.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА БІЗНЕСУ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА**

Дата «___» _____ 2013 р.

Реєстраційний № _____

ДЕМ'ЯН ЛЕСЯ МИКОЛАЇВНА

**ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕСИ ВНУТРІШНЬОЇ
ТРАНСОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ**

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Науковий керівник
к. і. н., доцент Свєженцева О. І.

Роботу рекомендовано до захисту

«___» _____ 2013 р.

Зав. кафедри _____

Ужгород – 2013

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА БІЗНЕСУ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА**

Пояснювальна записка
до бакалаврської роботи
на тему:

**ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕСИ ВНУТРІШНЬОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Виконала: студентка 4 курсу
заочної форми навчання
напряму підготовки 6.030205 «Країнознавство»
Дем'ян Леся Миколаївна
Керівник к. і. н., доцент Свеженцева О.І.
Рецензент_доц.

Ужгород – 2013

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY «UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»
FACULTY OF INTERNATIONAL POLITICS, MANAGEMENT
AND BUSINESS
DEPARTMENT OF COUNTRY STUDIES**

LESIA DEMIAN

**THE INFLUENCE OF EXTERNAL FACTORS ON THE INTERNAL
TRANSFORMATION PROCESSES IN UKRAINE**

BACHELOR THESIS

Scientific advisor:
Candidate of historical sciences Sviezhentseva Oksana

Uzhhorod – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Вплив зовнішнього фактора на трансформаційні процеси у державі: теоретичний аспект	9
РОЗДІЛ 2. Співробітництво України із її східними сусідами та його вплив на внутрішньополітичні і зовнішньополітичні перетворення у нашій державі	31
РОЗДІЛ 3. Способи впливу політики ЄС та США на внутрішньополітичні процеси в Україні	55
РОЗДІЛ 4. Особливості сучасної геостратегічної боротьби за Україну	76
Висновки	96
Resume	100
Список використаних джерел	101
Додатки	116

ВСТУП

Актуальність теми. Твердження про те, що внутрішньополітична ситуація в Україні перебуває під посиленням впливом Росії та Європи вже нікого не дивує. Так історично склалося, що і українська державність і територія держави Україна, формувалися під постійною дією двополюсності, і це неможливо ігнорувати. Тому питання про те, чи впливають зовнішні чинники на внутрішні процеси в Україні стає риторичним, і мабуть кожен, хто хоч трохи є поінформованим про події, що відбуваються сьогодні у світі, дасть позитивну відповідь. У зв'язку з цим постають актуальні питання: які конкретно міжнародні актори здійснюють вплив на внутрішньополітичні процеси в нашій державі, якими методами вони керуються, і які наслідки їх діяльності.

Особливо актуальним сьогодні є не тільки опис того, як саме впливають зовнішні чинники, а і відповідь на питання – як це відображається на процесах в Україні. Аналіз таких факторів дозволяє отримати важливі результати, прогнозувати можливості, складати плани для розробки системи запобігання загрозам за наявності негативних явищ, розробляти стратегії. Врахування та детальне вивчення зовнішніх впливів дають можливість зрозуміти теперішню ситуацію в країні та спробувати спрогнозувати її розвиток. Разом з тим, потрібно враховувати, що дія зовнішнього впливу в умовах процесів глобалізації та інтеграції є об'єктивним фактором, а тому повністю уникнути її просто неможливо, але при проведенні правильного політичного курсу її можна і необхідно контролювати.

Виходячи з того, що сьогодні у світі існує жорстка конкуренція, особливо у сфері економіки, Україна з її багатими землями, сировинними ресурсами та важливим геополітичним положенням, стала предметом геостратегічної боротьби між Заходом та Сходом. Ця боротьба виявляється не лише у підтримці іноземними країнами «своїх» політичних сил, а й у залученні нашої держави до тієї чи іншої міжнародної організації: НАТО чи ОДКБ, зона вільної

торгівлі з ЄС чи митний союз з Росією. Тому в цій дипломній роботі автор намагається проаналізувати значення України для обох сторін і на основі цього довести, що наша держава має всі можливості проводити власну незалежну зовнішню політику.

Отже, дипломна робота досліджує можливості впливу зовнішньої політики однієї держави на внутрішню політику іншої. Автор розглядає конкретні приклади такого впливу та їх наслідки для України.

Мета дослідження полягає у визначенні конкретних способів зовнішнього впливу на суспільно-політичні процеси в Україні. Для досягнення мети автор ставить перед собою низку **завдань**. А саме:

- вивчити фактори впливу зовнішньої політики однієї держави на внутрішню політику іншої держави;
- визначити основні прояви впливу політики Російської Федерації на процеси в Україні;
- проаналізувати роль міжнародних акторів США та країн ЄС у внутрішньополітичних процесах, які відбувалися в нашій державі з моменту здобуття незалежності і до сьогодні;
- на основі вивченого матеріалу та думки провідних експертів світу спробувати дати своє бачення перспектив розвитку України в умовах впливу зовнішніх чинників.

Об'єктом дослідження є зовнішні фактори впливу на внутрішню політику держави, що включають силові дії, економічну та інформаційну експансію. **Предметом дослідження** є відносини України з Росією, США та ЄС, а також внутрішня політика нашої держави у контексті цих взаємовідносин.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1991 року, коли Україна стала незалежною, і до сьогодні.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи були використані такі методи дослідження:

- історико-описовий метод, з допомогою якого подано фактологічну інформацію, що стала основою всіх подальших теоретичних висновків;

- метод аналізу, на основі якого зроблено обґрунтування подій, що відбулися в історії України починаючи з 1991 року і до сьогодення;

- прогностичний, який дає можливість передбачити можливість розвитку подій знаючи теперішній стан;

- системний метод, що дав можливість систематизувати фактичний матеріал;

- компаративно-порівняльний, з допомогою якого автор порівнював вплив Заходу і Сходу на внутрішні трансформаційні процеси в Україні.

Документальна база. Для написання дипломної роботи були використані: Статут Організації Об'єднаних Націй [15], де визначено право Ради Безпеки впливати на політику держави, Концепція зовнішньої політики РФ [3], Морська доктрина РФ на період до 2020 року [5] та закон «Про внесення змін до федерального закону «Про оборону»» [16] – тобто законодавчі акти, які безпосередньо визначають зовнішню політику Росії. А також Декларація про державний суверенітет України [1], Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» [10], Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [13] та Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2] – документи, які є основними в зовнішній та внутрішній політиці України.

Рівень наукового дослідження проблеми. Питання зовнішніх впливів на політику держави досліджувалося багатьма закордонними та вітчизняними вченими, серед яких Джозеф Най [99], який у своїй книзі «М'яка сила. Засоби досягти успіху в світовій політиці», аналізуючи зовнішні впливи на державу, вводить поняття «hard power» і «soft power», тобто «жорстка» та «м'яка» сила. Він підкреслює, що в сьогоденньому світі саме остання з двох сил набуває все більшого значення, адже вона передбачає вплив безпосередньо на свідомість великих груп людей за допомоги таких засобів, як Інтернет, супутникове телебачення та комунікаційні технології взагалі.

Нагорна Л.П. у своїй праці «Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики» [59] розглядає зовнішні впливи на політику України саме у мовному питанні. Вона подає історичну ретроспективу українських мовних проблем, аналіз їх сучасного стану та пропозиції щодо вирішення.

Мельвіль А.Ю. у своїй книзі «Демократичні транзити: теоретико-методологічні і прикладні аспекти» [55] досліджує демократичні транзити – процеси демократизації в сучасному світі, що відбуваються незалежно від політики держави. Він доходить висновку, що існують так звані «хвилі демократії», які поширюються у всьому світі у вигляді ідей та спонукають народи до демократичних перетворень, але для того, щоб демократія і справді утвердилась, потрібно розвивати громадянське суспільство.

Для аналізу окремих аспектів розвитку відносин Україна – Росія, Україна – США та ЄС було використано наукові статті експертів та посадовців Гунчака Т. [30], Давидова Ю. [34], Зюганова Г. [37], Козінцевої М. [41], Кузьо Т. [43], Печенева В. [65], Познякова Е. [68], Трибрата В. [78], Чекмишева О. [88] та інших у таких авторитетних виданнях, як «Международные процессы» [34, 78], «Держава і право» [29, 85], «День» [54, 72], «Зеркало недели» [28, 80, 82], «Спостерігач» [41, 44, 51], «Віче» [86] та інші.

Автор також пробував здійснити аналіз повідомлень та коментарів урядовців на інформаційних порталах, зокрема «Громадська ліга Україна – НАТО» [105], «Урядовий портал» [109], «Віртуальна Русь» [112] та інші.

Опрацьовано доробки вітчизняних та міжнародних аналітико-дослідницьких центрів, таких, як Інститут Національної Стратегії Росії [110], Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова [102], Центр геополітичних досліджень [115], Центр дослідження міжнародних відносин [116].

Наукова новизна при написанні роботи полягає у тому, що вона є комплексним дослідженням внутрішньополітичних процесів в Україні саме через призму зовнішніх впливів, що дозволяє по-новому подивитися на

відносини України з основними міжнародними акторами та визначити їх інтереси й політику стосовно нашої держави.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження містять комплексну характеристику самих подій, що відбулися в Україні, і на які вплинули такі міжнародні актори, як – Росія, США та ЄС. Результати дослідження можуть бути використані при розробленні навчальних програм, лекційних та семінарських занять, написанні курсових, бакалаврських, дипломних робіт тощо. Окремі положення мають дискусійний характер і можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень. Особистий внесок автора полягає у осмисленні та винесенні власних суджень з досліджуваної проблеми і її впливу на світовий порядок.

Структура роботи. Ця дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі міститься інформація про загальне поняття об'єктивного та суб'єктивного зовнішнього впливу на внутрішньополітичні процеси в державі, а також засоби, які використовують міжнародні актори при здійсненні цього впливу. Автор спробував здійснити класифікацію засобів та аналіз наслідків їх використання.

Другий розділ характеризує українсько-російські відносини від 1991 року і до 2010-го року та вплив цих відносин на внутрішню політику в Україні.

На конкретних прикладах автор доводить, наскільки сильно наша держава залежить від зовнішніх факторів, і як ці фактори впливають на її розвиток.

У третьому розділі автор аналізує співпрацю України з Європейським Союзом та Сполученими Штатами та наслідки цієї співпраці для нашої держави, а саме в економічній, політичній і, навіть, у законодавчій сферах.

У четвертому розділі досліджено сучасну геополітичну ситуацію, що склалася навколо України, а саме боротьбу двох впливових міжнародних гравців – ЄС та Росії – за вплив над нашою державою і наслідки такої боротьби для України. В кінці роботи зроблено **висновки**, до яких автор дійшов у ході дослідження теми.

Засоби текстового зв'язку в науковій праці

Мовленнєва функція	Мовні засоби
1	2
Послідовність викладу	по-перше, по-друге, по-третє з одного боку, з іншого боку насамперед, наостанку передусім почнемо з того, що... спочатку також тепер далі одночас після того як... нарешті на закінчення
Ступінь вірогідності повідомлення	Очевидно Безумовно без сумніву безперечно напевне певно певна річ звичайно (як) відомо мабуть
Послідовність у часі	Спочатку, потім, тепер Насамперед Перш ніж Після того як... Одночасно Наприкінці
Причина і наслідок, умова і наслідок	Якщо..., то Оскільки Тому (а) відтак позаяк таким чином внаслідок завдяки тому, що... у зв'язку з тим, що... через те, що... у результаті це пов'язано з... отже зважаючи на те, що...

	<p>з огляду на те, що...</p> <p>з огляду на викладене вище</p> <p>зважаючи на викладене вище</p> <p>це спричиняється тим, що...</p> <p>це залежить від того, що...</p>
Зіставлення, протиставлення	<p>так само, як і...</p> <p>як.., так і</p> <p>(а) проте</p> <p>але</p> <p>навпаки</p> <p>в той самий час</p> <p>однак</p> <p>втім</p>
Доповнення, уточнення	<p>водночас</p> <p>зокрема</p> <p>крім того</p> <p>щоправда</p> <p>наприклад</p> <p>як-от</p> <p>цебто</p> <p>разом з тим</p> <p>точніше</p> <p>зауважмо</p>
Узагальнення, висновок	<p>Отже</p> <p>Таким чином</p> <p>Відтак</p> <p>Узагальнюючи сказане...</p> <p>З розглянутого можна зробити такі висновки...</p> <p>Зважаючи на викладене вище...</p> <p>Звідси...</p> <p>Звідси висновок...</p> <p>Підсумовуючи...</p>
Ілюстрація до сказаного	<p>Наприклад</p> <p>Так</p> <p>Проілюструємо це на...</p> <p>кілька прикладів</p> <p>опишемо кілька випадків, коли...</p>
Перехід до нової думки	<p>Розгляньмо...</p> <p>Перейдемо до...</p> <p>Ще одне:</p>

Книги
Один автор
1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. — Львів: Свічадо, 2006. — 307 с. — (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV–V ст. ; № 14).
2. Коренівський Д.Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Д.Г. Коренівський.— К.: Ін-т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
3. Матюх Н.Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К.: Асамблея діл. кіл: Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України; т. 1).
4. Шкляр В. Елементал: [роман] / Василь Шкляр. — Львів : Кальварія, 2005. — 196, [1] с. — (Першотвір).
Два автори
1. Матяш І.Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К.: Києво-Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» ; вип. 1).
2. Ромовська З.В. Сімейне законодавство України / З.В. Ромовська, Ю.В. Черняк. — К.: Прецедент, 2006. — 93 с. — (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; вип. 11).
3. Суберляк О.В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.В. Суберляк, П.І. Баштанник. — Львів: Растр-7, 2007. — 375 с.
Три автори
1. Акофф Р.Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р.Л., Магидсон Д., Эддисон Г.Д.; пер. с англ. Ф.П. Тарасенко. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.
Чотири автори
1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В.В., Кисляченко М.Ф., Лобастов І.В., Нечипорук А.А.]. — К.: НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2006. — 106 с. — (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).
2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О.В. Гвоздєв, Ф.Ю. Ялпачик, Ю.П. Рогач, М.М. Сердюк. — К.: Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО: Професійно-технічна освіта).
П'ять і більше авторів

1. Психологія менеджмента / [Власов П.К., Липницький А.В., Луцихина И.М. и др.]; под ред. Г.С. Никифорова. — [3-е изд.]. — Х.: Гуманитар. центр, 2007. — 510 с.
2. Формування здорового способу життя молоді: навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей і молоді / [Т.В. Бондар, О.Г. Карпенко, Д.М. Дикова-Фаворська та ін.]. — К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. — 115 с. — (Серія «Формування здорового способу життя молоді» : у 14 кн., кн. 13).
Без автора
1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. — К.: Грані-Т, 2007. — 119 с. — (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих: українська барокова драма: антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В.О. Шевчук]. — К.: Грамота, 2007. — 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця ХІХ — початку ХХ століття: [антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. — К.: Грані-Т, 2007. — 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології: [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. — Чернівці: Рута, 2007. — 310 с.
Багатотомний документ
1. Історія Національної академії наук України, 1941—1945 / [упоряд. Л.М. Яременко та ін.]. — К.: Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, 2007— . — (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2: Додатки. — 2007. — 573, [1] с.
2. Межгосударственные стандарты: каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И.В., Рубцова Е.Ю.; ред. Иванов В.Л.]. — Львов: НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2005.— (Серія «Нормативная база предприятия»). Т. 1. — 2005. — 277 с.
3. Дарова А.Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа): трилогия / А. Дарова. — Одесса: Астропринт, 2006 .— (Сочинения: в 8 кн. / А. Дарова; кн. 4).
4. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права : особенная часть: в 6 т. / Н.П. Кучерявенко. — Х.: Право, 2002 .— Т. 4: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с.
5. Реабілітовані історією. Житомирська область: [у 7 т.]. — Житомир: Полісся, 2006 .— (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол.: Тронько П.Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І.М. (голова) та ін.]. — 2006. — 721, [2] с.
6. Бондаренко В.Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. — Ч.1 / В.Г. Бондаренко, І.Ю. Канівська, С.М. Парамонова. — К. : НТУУ «КПІ», 2006. — 125 с.
Матеріали конференцій, з'їздів
1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників [«Молодь України і аграрна реформа»], (Харків, 11—13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. — Х.: Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2000. — 167 с.

2. Кібернетика в сучасних економічних процесах: зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. — К.: ІСОА, 2002. — 147 с.
3. Матеріали ІХ з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. — К.: Асоц. укр. банків, 2000. — 117 с. — (Спецвип.: 10 років АУБ).
4. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій: праці конф., 6—9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. ред. В.Т. Трощенко. — К.: НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. — С. 559–956, XIII, [2] с. — (Ресурс 2000).
5. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій: зб. наук. праць / наук. ред. В.І. Мосаковський. — Дніпропетровськ: навч. кн., 1999. — 215 с.
6. Ризикологія в економіці та підприємстві: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, Держ. податк. адмін. України [та ін.]. — К.: КНЕУ: Акад. ДПС України, 2001. — 452 с.
Препринти
1. Шиляев Б.А. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ/ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов / Б.А Шиляев., В.Н. Воеводин.— Х. ННЦ ХФТИ, 2006. — 19 с. — (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).
2. Панасюк М.І. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами / Панасюк М.І., Скорбун А.Д., Сплошной Б.М. — Чорнобиль: Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. — 7, [1] с. — (Препринт / НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС; 06-1).
Депоновані наукові праці
1. Социологическое исследование малых групп населения / В. И. Иванов [и др.] ; М-во образования Рос. Федерации, Финансовая академия. – М., 2002. – 110 с. – Деп. в ВИНТИ 13.06.02, № 145432.
2. Разумовский, В. А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В. А. Разумовский, Д. А. Андреев. – М., 2002. – 210 с. – Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук 15.02.02, № 139876.
Словники
1. Географія: словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В.Л.]. — Х.: Халімон, 2006. — 175, [1] с.
2. Тимошенко З.І. Болонський процес в дії: словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З.І. Тимошенко, О.І. Тимошенко. — К.: Європ. ун-т, 2007. — 57 с.
3. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. — К.: Карпенко, 2007. — 219 с.
4. Європейський Союз: словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. — 2-ге вид., оновл. — К.: К.І.С., 2006. — 138 с.

Атласи
1. Україна: екол.-геогр. атлас: присвяч. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С. С. Куруленко та ін.]; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. — К.: Варта, 2006. — 217, [1] с.
2. Анатомія пам'яті: атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті: посіб. для студ. та лікарів / О.Л. Дроздов, Л.А. Дзяк, В.О. Козлов, В.Д. Маковецький. — 2-ге вид., розшир. та доповн. — Дніпропетровськ: Пороги, 2005. — 218 с.
3. Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда; [пер. з ісп. В.Й. Шовкун]. — Х.: Ранок, 2005. — 96 с.
Законодавчі та нормативні документи
1. Кримінально-процесуальний кодекс України: за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2006. — 207 с. — (Бібліотека офіційних видань).
2. Медична статистика: зб. нормат. док. / упоряд. та голов. ред. В.М. Заболотько. — К.: МНІАЦ мед. статистики: Медінформ, 2006. — 459 с. — (Нормативні директивні правові документи).
3. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій: СОУ-Н ЕЕ 39.501: 2007. — Офіц. вид. — К.: ГРІФРЕ: М-во палива та енергетики України, 2007. — VI, 74 с. — (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).
Стандарти
1. Графічні символи, що їх використовують на устаткуванні. Показчик та огляд (ISO 7000:2004, IDT): ДСТУ ISO 7000:2004. — [Чинний від 2006-01-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2006. — IV, 231 с. — (Національний стандарт України).
2. Якість води. Словник термінів: ДСТУ ISO 6107-1:2004 — ДСТУ ISO 6107-9: 2004. — [Чинний від 2005-04-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2006. — 181 с. — (Національні стандарти України).
3. Вимоги щодо безпечності контрольно-вимірювального та лабораторного електричного устаткування. Частина 2-020. Додаткові вимоги до лабораторних центрифуг (EN 61010-2-020:1994, IDT): ДСТУ EN 61010-2-020:2005. — [Чинний від 2007-01-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2007. — IV, 18 с. — (Національний стандарт України).
Каталоги
1. Межгосударственные стандарты: каталог: в 6 т. / [сост. Ковалева И.В., Павлюкова В.А.; ред. Иванов В.Л.]. — Львов: НТЦ «Леонорм-стандарт», 2006. — (Серия «Нормативная база предприятия»). Т. 5. — 2007. — 264 с. — Т. 6. — 2007. — 277 с.
2. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: каталог-довідник / [авт.-упоряд. М. Зобків та ін.]. — Львів: Новий час, 2003. — 160 с.
3. Університетська книга: осінь, 2003: [каталог]. — [Суми: Унів. кн., 2003]. — 11 с.

4. Горницкая И.П. Каталог растений для работ по фитодизайну / И.П. Горницкая, Л.П. Ткачук.— Донецк: Лебедь, 2005. — 228 с.
Бібліографічні покажчики
1. Куц О.С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. — Львів: Укр. технології, 2007. — 74 с.
2. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997—2005 роки / [уклад. Кириш Б.О., Потлань О.С.]. — Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. — 11 с. — (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).
Дисертації
1. Петров П.П. Активність молодих зірок сонячної маси: дис. ... доктора фіз.-мат. наук: 01.03.02 / Петров Петро Петрович. — К., 2005. — 276 с.
Автореферати дисертацій
1. Новосад І.Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 «Технологія машинобудування» / І.Я. Новосад. — Тернопіль, 2007. — 20, [1] с.
2. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників у системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.13.06 «Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. Технології» / Нгуен Ші Данг. — К., 2007. — 20 с.
Авторські свідоцтва
1. А.с. 1007970 СССР, МКИЗ В 25 J 15/00. Устройство для захвата неориентированных деталей типа валов / В.С. Ваулин, В.Г. Кемайкин (СССР). — № 3360585/25–08; заявл. 23.11.81; опубл. 30.03.83, Бюл. № 12.
Патенти
1. Пат. 2187888 Российская Федерация, МПК7 Н 04 В 1/38, Н 04 J 13/00. Приемопередающее устройство / Чугаева В.И.; заявитель и патентообладатель Воронеж. науч.-исслед. ин-т связи. — № 2000131736/09 ; заявл. 18.12.00 ; опубл. 20.08.02, Бюл. № 23 (II ч.).
Частина книги, періодичного, продовжуваного видання
1. Козіна Ж.Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж.Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 6. — С. 15–18, 35–38.
2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. — 2006. — № 6. — С. 14–17.
3. Валькман Ю.Р. Моделирование НЕ-факторов — основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю.Р. Валькман, В.С. Быков, А.Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні

<p>технології. — 2007. — № 1. — С. 39–61.</p> <p>4. Ма Шуїн. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 5. — С. 12–14.</p> <p>5. Регіональні особливості смертності населення України / Л.А. Чепелевська, Р.О. Моїсеєнко, Г.І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2007. — № 1. — С. 25–29.</p>
<p>6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова; пер. з англ. Н.М. Середи // Банки та банківські системи. — 2007. — Т. 2, № 2. — С. 13–20.</p>
<p>7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка: (нариси з новітнього укр. письменства): статті / Микола Зеров. — Дрогобич, 2007. — С. 245–291.</p>
<p>8. Третьяк В.В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В.В. Третьяк, С.А. Стадник, Н.В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности: междунар. науч.-техн. конф., 3-5 окт. 2007 г.: тезисы докл. — Х., 2007. — С. 33.</p>
<p>9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д.М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України: (кінець ХІХ—початок ХХ ст. / Д.М. Чорний. — Х., 2007. — Розд. 3. — С. 137–202.</p>
<p>Електронні ресурси</p>
<p>1. Богомольний Б.Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. мед. вузів III–IV рівнів акредитації / Б.Р. Богомольний, В.В. Кононенко, П.М. Чуєв. — 80 Min / 700 MB. — Одеса: Одес. мед. ун-т, 2003. — (Бібліотека студента-медика) — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. — Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP; MS Word 97-2000.— Назва з контейнера.</p>
<p>2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс]: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України; ред. О.Г. Осауленко. — К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2004. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор. ; 12 см. — (Всеукр. перепис населення, 2001). — Систем.вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул. екрану.</p>
<p>3. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») [Електронний ресурс] / Л.Й. Костенко, А.О. Чекмарьов, А.Г. Бровкін, І.А. Павлуша // Бібліотечний вісник. — 2003. — № 4. — С. 43. — Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.</p>

**Мовні засоби, які використовуються при цитуванні та переказі
використаних джерел**

ЦИТУВАННЯ	ПЕРЕКАЗ
<p>К. писав / пише: «...» Як пише / писав К.: «...» Як твердив ще К.: «...» Як підкреслює К.: «...» Згідно з К.: «...» Згідно з уявленнями К.: «...» За словами К.: «...» На думку К.: «...» К. гадає, що «...» Як справедливо зазначив К.: «...» К. вважає, що в цьому віці «...» К. зазначав з цього приводу, що «...» К. так характеризує ... : «...» «..., – зазначає К., – ...» «..., – читаємо у К., – ...» «..., – резюмує К., – ...» Як не згадати слова К.: «...» Можна навести такі слова видатного педагога: «...» У К. знаходимо таку цитату: «...» Причину такої ситуації К. бачить у тому, що «...» К., проте, відстоює іншу точку зору, згідно з якою «...»</p>	<p>К. вважав / стверджував, що... К. гадав, що... К. стверджував, що... К. вказує на... Автор наголошує на... К. виділяє / зазначає / гадає / підкреслює / пропонує / рекомендує / розрізняє / стверджує / вважає, що... За К., ... За словами К., ... На думку К., ... З точки зору К., ... Згідно з К. / концепцією авторів, ... К. вбачає головну причину ... в ... К. дійшов висновку, що... У цій статті автор доходить висновку, що... Якщо йти за К., то... К. зазначав / зазначає з цього приводу, що ... К. У своїй книзі «...» зазначає, що ...</p>

Для нотаток

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman

Ум. друк. арк. 2,67

Підписано до друку 28.08.2015 р.

Зам. № 114

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
dep-editors@uzhnu.edu.ua

